

szakosítás, hanem a teljes programjában szakkönyvtári igény szerinti képzés mellett döntött. A skandináv reformok kezdeti tapasztalatai megerősítenek abban, hogy jól döntöttünk ebben a kérdésben.

Tájékoztató szakemberek képzése és továbbképzése

GOR' KOVA, V.I. - MSVELIDZE, A.I.

Az alábbi tömörítést PINTÉR Márta készítette a szerzők "Podgotovka i povüsenie kvalifikacii informacionnüh rabotnikov" (Naucsno- Techniceszkaja Informacija, Szerija 1. 1973. No. 8.) című cikke alapján.

Jelenleg a Szovjetunióban mintegy 130 000 szakember dolgozik a különféle tudományos és műszaki tájékoztató intézményeknél, közülük több mint negyvenezen a nagy műszaki és tudományos könyvtárakban. Képzésükről és továbbképzésükről - az egyetemek és az általános jellegű főiskolák mellett - a Tájékoztató Szakemberek Továbbképző Intézete (IPKIR: Insztitut povüsenija kvalifikacii informacionnüh rabotnikov) és egy sereg központi vagy körzeti információs szerv és ágazati továbbképző intézet gondoskodik.

A felsőoktatási intézmények a következő szakokon képeznek szaktájékoztatókat: 1. Az információ-feldolgozás gépesítése és automatizálása, 2. könyvtártudomány és bibliográfia, 3. alkalmazott nyelvészet, 4. történelem és levéltár, 5. tudományos és műszaki tájékoztató kiadványok szerkesztése.

A tájékoztató szakembereket képző ill. továbbképző szovjet és külföldi oktatási intézmények tapasztalatainak és eredményeinek összehasonlítása végett nyolc ország 177 tantervének elemzése készült el. A tantervek megoszlása: Szovjetunió 60, USA 60, Lengyelország 16, Csehszlovákia 12, NDK 10, Nagybritannia 8, Franciaország 6, NSZ 5. A tantervek alapján a képző intézmények két típusba sorolhatók: az elsősorban könyvtárosokat képzőkre, ahol azonban egy sor informatikai tantárgyat is oktatnak, és a tudományos műszaki információt hangsúlyozókra, ahonnan viszont nem hiányoznak bizonyos könyvtártudományi tárgyak sem. A két típus tanterveiből csak a tájékoztatástudományra vonatkozó részeket összehasonlítva azt látjuk, hogy a leendő könyvtárosok a tudományos tájékoztató tevékenységnek és az adatfeldolgozásnak főleg a gyakorlatban közvetlenebbül hasznosítható oldalával ismerkednek meg, míg a tájékoztató szakemberek képzésében egyrészt a számítástechnika, másrészt az elmélet jut tulsúlyra (az információs rendszerek és hálózatok, az informatika elmélete, filozófia, logika, nyelvészet, kibernetika, pszichológia, szociológia, rendszertechnika, tudományos kutatások módszertana, stb.)

Ami a képzés színjét illeti: tudományos fokozatot informatikából csak a Szovjetunióban, az Egyesült Államokban és Nagybritanniában lehet szerezni.

Egyetemi szintű képzés a vizsgált országok közül a Szovjetunióban, az Egyesült Államokban, Nagybritanniában, Csehszlovákiában, Lengyelországban és az NDK-ban folyik. Az USA, Nagybritannia és Csehszlovákia egyetemlein lehetőség van a diploma megszerzése utáni szakosodásra is, vagy külön vizsgák letételével (rigorosum, Csehszlovákia) vagy 1-2 éves kiegészítő kurzusok elvégzésével.

A tudományos és műszaki tájékoztató intézményeknél dolgozó más diplomával rendelkezők vagy esetleg felsőfoku végzettség nélküliek képzését ill. átképzését a legtöbb országban általános és szakosított tanfolyamokkal oldják meg. A Szovjetunióban az IPKIR hatféle szaktanfolyamot tart fenn: 1. A tudományos tájékoztatás szervezése, gazdaságossága és tervezése, 2. A tájékoztatás forrásainak analitikus-szintetikus feldolgozása és a tájékoztatási kiadványok előkészítése, 3. az információ biztosítása, az ellátottság, 4. információs folyamatok gépesítése, automatizálása, 5. tudományos és műszaki propaganda, 6. reprográfia, mikrofilmzés, az információs folyamatok technikai berendezései és eszközei.

A tudományos és műszaki tájékoztatás középkádereinek ("technikusok", "asszisztensek") képzését eddig csak Franciaország, Lengyelország és az NSZK oldotta meg. Egyes országok, így pl. Csehszlovákia, Lengyelország és az NDK középiskolaiban bevezették az információ-használók oktatását is, általában 16-25 órában.

A felsorolt, élvonalbeli országokkal való összehasonlítás alapján szükségesnek látszik a Szovjetunióban folyó tudományos és műszaki tájékoztató képzés színvonalának erőteljes megemlése, az egyetem elvégzése utáni szakosodás lehetővé tétele, a tájékoztatási középkáderek képzéséről való gondoskodás, az informatika-elméleti oktatás kibővítése, országosan összehangolt és rugalmas tantervek készítése; ugyancsak mielőbb meg kell vizsgálni, melyek azok a foglalkozási ágak, ahol a következő évek folyamán várhatóan kialakul vagy növekszik majd a tájékoztatási szakemberek iránti igény.

Képzés a tudományos és műszaki tájékoztató munkára

Louis VAGIANOS

A cikk eredeti címe: Education for scientific and technical information work (Journal of Education for Librarianship, 14. vol. 1973-1974. 2. no. 83-95. p.)
Szerzője a kanadai Dalhousie University tanára. A tömörítés KASÁNSZKY Zsombor munkája.

A tudományos és műszaki tájékoztatási dolgozók képzéséről igen kiterjedt vita folyik. A vitás kérdések megoldásához először is a képzés céljait kellene tisztázni - azonban épp ezzel aránylag ritkán próbálkoznak meg a szakirodalomban.

Ajánlatos a munkáltatók szempontjaiból kiindulnunk, hiszen ők a "fogyasztói" a képzés "termékeinek". A munkáltató szempontjából a tájékoztatói dolgozók képzésének három fő problémája: 1. milyen jellegű tájékoztatói munkaerőkre van szükség jelenleg és a jövőben? 2. milyen feladatokat kell ezeknek ellátniuk? 3. miféle munkahelyeken (milyen típusú intézményekben) van szükség tájékoztató munkára és hogyan befolyásolja a munkahely jellege a szükséges munkaerőknek és feladataiknak a jellegét?

A kérdések megválaszolását, vagyis a képzés céljainak megfogalmazását jelenleg elsősorban két dolog gátolja. Egyrészt nagy a terminológiai bizonytalanság a tájékoztatóval kapcsolatos alapfogalmak terén. Másrészt nagyon keveset tudunk konkrétan arról, hogyan használják fel a kutatók az információkat. Az alábbiakban ezért először a terminológia és az információhasználat kérdésében keresünk kivezető utat a jelenlegi helyzetből, s utána ennek alapján konkretizáljuk a tájékoztatói dolgozók képzésének céljait - vagyis meghatározzuk a tájékoztatói dolgozók típusait, feladataikat és munkahelyeik sajátosságait.

TERMINOLÓGIAI KÉRDÉSEK

A terminológiai zavar elsősorban a tájékoztatói szakembernek, az információnak és a tudománynak a fogalma körül mutatkozik.

A tájékoztatói szakembert igen sokféle elnevezéssel illetik, s egyáltalán nem tisztázódott, hogy mi a különbség ezek jelentése között, ill. van-e különbség egyáltalán.

A tudomány szó jelentésének körvonalai főként sokféle kapcsolatban való használata miatt mosódnak el; beszélünk tudományos magatartásról, módszerről, a tények tudományos rendszerezéséről; tudománynak nevezzük az ismeretek összességét, egy-egy szakterületet, a szakértelmet, sőt olykor a gyakorlati készségek bizonyos együttesét is.

A mi problémánk megoldása szempontjából azonban az információ fogalmának tisztázása a legfontosabb. Az "információ" kifejezés jelentése különböző szerzőknél különféle összefüggésekben: adat; adategyüttes; szöveges (nem numerikus) adat; hasznosítható adat; tények; az adatok jelentése, tartalma. Mi hát az az információ, amivel a tájékoztatói dolgozónak foglalkoznia kell?

A szerzők nagyobb része megegyezik abban, hogy az információt valami entitásnak tekinti, valami lényegnek, amit úgy lehet kifacsarni a szövegekből, mint a vizet a szivacsból. Többre jutunk azonban, ha nem dolognak fogjuk fel az információt, hanem eseménynek, Hayakawa definíciója nyomán; szerinte az információ olyan esemény, amelyre akkor kerül sor, amikor az egyedek interakcióba lépnek egymással, szimbólumok vagy egyéb stimulusok révén. Valóban - az információ sohasem írható le önálló létező gyanánt; mindig valamilyen fizikai hordozónak a része, s csak egy másik fizikai hordozóval való interakció révén kaphat jelentést, amely interakció kommunikációt eredményez. Az információ és a kommunikáció tehát szorosan összefügg egymással.

Az információnak ez a meghatározása azonban az általunk kitűzött cél eléréséhez nem elegendő. Ha tovább elemezzük ezt a fogalmat, kiderül, hogy előfordulásokor végeredményben mindig közölt adatokról, a kommunikációban szereplő adatokról (communicated data) van szó. Az információ eszerint a kommunikációban szereplő adatok eseménymátrixa. A tudományos

és műszaki tájékoztató tevékenység mindig a kommunikációban szereplő adatokra vonatkozik.

A KUTATÓK INFORMÁCIÓHASZNÁLATA

Kit kell ellátnia információval a tájékoztatási szakembernek és hogyan? Nagyon sok vizsgálat foglalkozott a használók igényeivel, szükségleteivel - de nagyon keveset tudunk arról, mi a tényleges kapcsolatuk a meglévő tájékoztatási intézményekkel, mennyire relevánsak számukra a szolgáltatások, amelyekben részesülnek. Nincs megbízható kritériumunk az információ hasznosságának, hasznosításának a mérésére.

Ez a hiány arra vezethető vissza, hogy nem tisztáztuk az információ hasznosításának két igen fontos tényezőjét: 1. hogyan kell "tárolni" az adatokat, fizikailag kezelni, intellektuálisan megszervezni a nagy üzenet-készleteket; 2. hogyan működik az emberi elme a kommunikációban, hogyan történik az üzenetek átvitele, a gondolatok átadása az egyik embertől a másikig. Az előbbit, tehát az információ tárolásának és keresésének a problémáját valószínűleg nem is lehet megnyugtatóan megoldani, amíg nem tudunk többet az utóbbról.

Az utóbbi kérdésre a kommunikációelmélettől várhatunk választ. Az eredményes kommunikáció tényezői: a leadó, a felvevő, a csatorna, az üzenet. A legfontosabb közülük a felvevő, mivel ő dönti el a kommunikáció értékét. Ebben az összefüggésben különbséget tehetünk adat és információ között: a folyóiratcikk egy lapja mindenképpen adat, de ha az olvasót nem érdekli (ha nem hasznos a számára), akkor nem információ. Az információ fogalma így még egy lépéssel távolabb kerül a fizikai létezőtől, tárgytól. A csatornában haladó üzenet még nem információ, a csatorna kapacitásának semmiféle mértékegységével nem mérhetjük egyszersmind az információtartalmat is. A tájékoztatási munkának a kommunikáció fogalmaihoz való viszonyítása azonban hasznosabb mérési módszert, mutatót kínál, ez pedig az információnak mint átadott ("prezentált") adatnak az értékelése.

A tájékoztatási szakember tevékenysége tehát nem korlátozódhat az információ fizikai sajátosságainak a vizsgálatára. Feladatkörének lényegét négy, egymással összefüggő folyamat alkotja: az adatok átvitele (beleértve a kommunikációelméletet), szelekciója, szervezése és elemzése.

Mindezek után már felvázolhatjuk a választ azokra a kérdésekre, amelyek a tájékoztatási szakemberek képzését legközvetlenebbül érintik.

A TÁJÉKOZTATÁSI DOLGOZÓK; FELADATAIK ÉS MUNKAHELYEIK

Mint már említettük, a tájékoztatási dolgozók különféle kategóriáit áttekinthetetlené teszi a különféle elnevezések, szinonimák elburjánzása. Kiséreljük meg a tisztázást, lépésről lépésre haladva.

A tájékoztatási munkában tudományos ("professional") és technikai ("non-professional") munkatársak vesznek részt. Tudományos munkatárs az, aki egyetemi fokozat megszerzése után legalább egyéves kiegészítő, gyakorlati szakképzésben részesült a tájékoztatás valamely területén. Technikai munkatárs az, aki nem végzett egyetemet, de részesült speciális szakmai képzésben. Mind a tudományos, mind a technikai munkatársak az alábbi feladatok némelyikével vagy mindegyikével foglalkoznak: 1. az anyag fizikai kezelése (beleértve szelekcióját és szervezését), 2. az információs folyamat elméleti vizs-

gálata, 3. a tájékoztatási rendszerek tervezése (beleértve a tárolás, keresés és továbbítás vizsgálatát), 4. a tájékoztatási rendszerek irányítása.

Munkájuk végcélja a lehető legtökéletesebb tájékoztatási rendszer kiépítése. Ma már nyilvánvaló, hogy ez csak az egyes tájékoztatási intézmények gyarapítási és szolgáltatási kooperációja és koordinációja révén, országos tájékoztatási hálózat kiépítése révén érhető el. Az országos hálózat kiépítése és működtetése szakértelmet kíván a tájékoztatási dolgozóktól az alábbi munkaterületeken: 1. adminisztratív-igazgatási munka (beleértve az egész rendszer irányítását és az egységek közötti kapcsolatok fejlesztését), 2. hálózattervezés, 3. a rendszer működtetése (beleértve az összes szolgáltatást a használók számára).

Próbáljuk most üzemszervezési szempontból, funkciójuk szerint elkülöníteni egymástól a tájékoztatási dolgozók néhány nagy, átfogó kategóriáját.

1. **Oktatók** (information educators), akik a tájékoztatási szakemberek képzésével és továbbképzésével foglalkoznak. - Ezek különféle tudományok szakemberei; hasznos, ha a gyakorlati tájékoztatási munkában is szerepelnek tapasztalatokat.

2. **Informatikai kutatók** (information researchers); a tájékoztatás elméleti kérdéseit vizsgálják, a rendszerelemző vizsgálatok eredményeit tanulmányozzák, a rendszer folyamatos fejlődését biztosító ellenőrző rendszereket dolgoznak ki, kísérleti tájékoztatási rendszereket terveznek. - Többnyire bölcsészdoktorok; üzleti vagy kormánysszervekben, ill. egytemen működnek.

3. **Tájékoztatási szervezők** (information managers); feladatuk a beruházások intézése, a gyarapításnak és a rendszer működésének folyamatos felügyelete, a személyzeti munka, a berendezés karbantartása, a propagandamunka irányítása, a tervezés. - Igazgatási szakemberek, rendszertervezők, rendszerszervezők, propagandaszakemberek töltik be ezeket a munkaköröket.

4. **Információelemzők** (information analysts); a továbbítás vagy publikálás céljából kódolt vagy tömörített információval foglalkoznak, tehát indexelő, referáló, katalogizáló vagy bibliográfiai tevékenységet folytatnak. - Sokféle szakember tartozik ide, a könyvtári munka egész területéről.

5. **Információterjesztők** (information merchants); ők juttatják el az információt a tárolóból a használóhoz; ők felelősek a gyűjtemény fejlesztéséért, a referenz- és SDI-munkáért, a használók információhasználati képességéért. - Szakreferensek, referenzkönyvtárosok stb. tartoznak ebbe a csoportba.

6. **Tájékoztatásbonyolítók** (information maintainers); ők végzik a tájékoztatás valamennyi mozzanatában a rutinmunkát. - Ebbe a csoportba tartozik a tájékoztatási technikusok legnagyobb része, bár sok tennivalót elláthatnak a fentebb felsorolt funkciókban is.

A tájékoztatók munkájának jellege attól is függ, hogy milyen jellegű intézményben dolgoznak. Munkahelyeik három fő típusa:

1. **Az ipar** (vagy kereskedelem). - Az információ értéke itt közvetlenül pénzzel mérhető, ezért a közvetlenül hasznosítható eredmények gyors feltárásán van a hangsúly. Az ipari tájékoztatási rendszer magva a vállalati feladatok irányában specializálódott szakkönyvtár.

2. **A hatóságok**. - Ezek tájékoztatása igen sokrétű feladat, elméleti és gyakorlati kérdésekre egyaránt kiterjed. Más-más igényei vannak a törvényhozásnak, az operatív kormánysszerveknek, a bürokrácia gépezetének.

Minden szinten lényeges az információellátás hatékonysága; az üzleti szempont (a tájékoztatás pénzbeli értéke) itt nem érvényesül.

3. A felsőoktatás. - A tájékoztatás jellege itt az egyes szakterületek szerint változik. A természettudományban döntő a tájékoztatás gyorsasága. A kutatók itt általában beérik a kapott anyaggal, ők maguk nem járnak további információforrások után. - A társadalomtudományban nagy szerepet játszanak a statisztikák, felmérések adatai, ezért ezen a területen különösen kifejlődtek az adatbankok. A tájékoztatás gyorsasága itt nem olyan fontos, mint a természettudományban, de a precizitása igen; önálló információkeresésre itt sem vállalkoznak a kutatók. - A humán tudományok művelőinek közvetlenül kell tájékozódniuk a szakirodalomban, amellett a művészeti és irodalmi alkotások, amelyek az általuk használt információk jelentős részét teszik ki, nem türik az információfeldolgozásban szokásos átalakítási műveleteket; e téren ezért lényegében a "hagyományos" könyvtári apparátus a legalkalmasabb tájékoztatási rendszer. - Az alkalmazott tudományok - pl. jog, orvostudomány - terén ugyanolyan fontos a tájékoztatás gyorsasága, mint az iparban.

Mindhárom említett intézménytípus dolgozói egyaránt elvárják, hogy a kapott információ releváns, pontos és hozzáférhető legyen; a gyorsaság már nem mindenütt elsődleges követelmény. A hagyományos könyvtári szolgáltatások pontosság és hozzáférhetőség szempontjából kielégítőek, a relevancia és a gyorsaság biztosításához azonban már szükség van az új típusú tájékoztatási dolgozók segítségére.

A tokiói Központi Fővárosi Könyvtár

A The Tokyo Metropolitan Central Library című cikket (National Diet Library Newsletter 1973. No. 36. 7-13.p.) HORVÁTH Magda tömörítette.

Érdekes módon annak ellenére, hogy Japán egyike a világ legtöbb könyvet termelő országának (1972: 26 322 mű), és a japánok híres olvasók, az ország közművelődési könyvtárügye rendkívül elmaradott. Az egy főre eső kötetek száma 0,26 kevesebb, mint az etekintetben vezető országok: Dánia (3,39 kötet) és Csehszlovákia (2,35 kötet fejenként) adatainak egy tizede. Az általános japán szemlélet ugyanis az, hogy a könyvek megvételre valók, a könyvtárakat csak a történészek és a régiségeket kedvelők használják.

A második világháború után indult meg amerikai hatásra a fejlődés. Ennek mérföldköve az 1950-ben megalkotott könyvtári törvény. Különösen az utóbbi tíz évben vett komolyabb lendületet a közművelődési könyvtárak fejlesztése. Kiemelkedő példát adott Tokió az új Központi Fővárosi Könyvtár létrehozásával, amely 1973. jan. 23-án nyitotta meg kapuit. Rendkívül szép öt emeletes fehér épületével az Arisugawa park fái között, távol Tokió forgalmas üzleti központjától, az új könyvtár a tokiói közművelődésügy új korszakának szimbóluma.

Valójában csak a neve új, mert az 1908 óta működő tokiói Fővárosi Hibiya Könyvtárból fejlődött ki. Toshio Sugi, a Hibiya Könyvtár igazgatója jelentést készített és terjesztett a főváros Oktatási Tanácsa és kormányzója elé a tokiói közművelődési könyvtárak számalmas helyzetéről. Ennek nyomán 1969. decemberében 15 tagból (könyvtárosok, az oktatási tanács tagjai stb.) álló tervezési munkacsoportot neveztek ki. Ajánlásaik alapján a Hibiya Könyvtár férőhelyének kibővítésére egy új "fiókkönyvtár" építését határozták el. A további tervezés során azután a "fiók"-ból "központi" könyvtár terebélyesedett ki.

A Hibiya Könyvtár ma a Központi Könyvtár fiókja, nevét és bizonyos mértékű függetlenségét megtartva. A két könyvtár funkciómegosztással működik: a Központi Könyvtár fő feladata a helybenolvasztás, a tájékoztatás, valamint a könyvtárközi kölcsönzés; a Hibiya Könyvtáré a lakosság számára való kölcsönzés. A szervezeti séma szerint mindkét könyvtár a tokiói fővárosi Központi Könyvtári Bizottság alá tartozik, melynek képviselője az igazgató. A személyzet létszáma: Központi Könyvtár: 110 könyvtáros, 56 adminisztratív munkaerő; Hibiya Könyvtár: 35 könyvtáros, 30 adminisztratív munkaerő; összes létszáma 231 fő.

A Központi Könyvtár építését 1970 júliusában kezdték meg és 1972 márciusában fejezték be. A szükséges 2300 millió jent a főváros fedezte. A föld fellett öt, a föld alatt két szint helyezkedik el. 1200 olvasó számára nyújt férőhelyet, a zárt raktár kapacitása kb. 1 600 000 kötet, míg a szabadpolc é kb. 200 000 kötet. Alapterülete összesen 20 281 m², az egyes szintek alapterülete 2000 és 3000 m² között van. Nyitvatartás naponta 1/2 10-től 20 óráig (szombaton és vasárnap 17 óráig). Minden hétfőn, a nemzeti ünnepeken, minden hónap 14-én és az újév ünnepkörében (dec. 28.-jan. 4.) zárva tart. A termek és osztályok változatos tervezési elemei és színei a könyvtár minden részének egyéni jellegét kölcsönözik, az ujszerűség és a fényűzés légkörét teremtik meg.

A Központi Könyvtár szakrészlegekre bomlik. A különböző szinteken összesen 10 olvasóterem van: általános olvasóterem és folyóiratolvasó az első emeleten, társadalomtudományok a másodikon, humaniőrak a harmadikon, természettudományok a negyediken. Előkészületben van a könyvrártudományi, a tokiói helytörténeti és a különgyűjteményi olvasóterem. Összesen 200 000 kurrensen használt könyv áll szabadpolcon.

Az olvasók teljes szabadságot élveznek, a szabadpolcraól átvihetik a könyveket akármelyik másik terembe, semmiféle úrlapot nem kell kitölteniük vagy őrzjegyet hagyniuk a kivett könyvek helyén. Használat után egyszerűen beteszik a könyveket a visszaosztandó könyvek számára mindenütt felállított "koszikba".

Nagy gondot fordítanak a testileg fogyatékos olvasókra. Mindenütt tolószékek állnak rendelkezésre, az olvasótermekben speciális nagyító készülékek (4-20-szoros nagyítással) várnak a csökkent látásuakra. Öt fülkében hallgathatják a vakok az önkéntes vállalkozók által magnószalagra olvasott könyveket; ezeket haza is vihetik, sőt kérésre bármely könyvet szalagra vesznek és postáznak.

A könyvtár állománya jelenleg 380 000 kötet könyv és 4000 folyóiratféleség. Az állomány nagy részét a Hibiya könyvtárból hozták át. Minden olvasóterem mellett az olvasóterem profiljába vágó, ritkábban keresett könyvek számára zárt raktár van, míg a föld alatt elektromos meghajtású tömörraktárban tárolják a ritkán keresett könyveket.

Jelenleg több mint 100 közművelődési könyvtár van Tokióban, ezeket naponként a Központi Könyvtár látja el egy autóbusszal a keresett, de náluk hiányzó könyvekkel. Mivel egy autóbusz erre a célra kevésnek bizonyult, rövidezen egy másodikat állítanak be.

Végül említésre méltó nevezetessége a könyvtárnak - különösen japán viszonyok között -, hogy igazgatója nő, Haru Sadaka asszony, aki változatos munkakörökben 1949 óta áll a főváros kormányzóságának szolgálatában. Nagy tapasztalatokkal rendelkezik, s főleg az ő energiája és lelkesedése teszi olyan életteljessé és megkapóvá az új Központi Fővárosi Könyvtárat.

Ami az eredeti Hibiya Könyvtárat illeti, annak jelenlegi épülete 1957-ben készült el. Mivel a rendelkezésre álló terület igen kicsi volt, az akkori igazgató, Zenmaro Toki - a híres költő - a hely optimális kihasználására háromszögletű épületet tervezett, melyhez hasonló könyvtár nincs Japánban. A használat azonban bebizonyította értékét. A raktár a közepén, az olvasótermek körülötte helyezkednek el, így maximálisan kihasználják az ablakokon keresztül beáramló természetes megvilágítást. A belső üzemeltetés számára is hatékony ez az elrendezés. 1961-ben történt bővítés után az épület négyemeletes, alagsorral, összesen 10 154 m² alapterülettel, 857 férőhellyel és fél millió kötet raktári kapacitással.

A nagyobb gyűjteményeknek az új Központi Könyvtárba kerülésével a Hibiya Könyvtár kölcsönző könyvtár lett a következő funkciókkal: 1. kölcsönzős egyéneknek; 2. audiovizuális anyag kölcsönzése; 3. gyermek- és ifjúsági szolgálat külön olvasótermekkel; 4. a még meglévő különgyűjtemények használata.

Birmingham központi könyvtára

SALLAI István

Az 1,1 milliós Birmingham központi könyvtára ez év januárjában nyílt meg és 19 926 m² (ebből 16 521 m² hasznos) alapterületével egyike Anglia legnagyobb nyilvános könyvtárainak. Állománya 2 000 000 könyvtári egység, az ülőhelyek száma 1321.

Az új épület a város közigazgatási, kulturális és kereskedelmi épületeinek rekonstrukcióra szánt együttesében foglal helyet a komplexum első új épületeként az épületegyüttes középpontjában, a "Paradies" nevű városrészben.

Az angol könyvtári hagyományokat követve, az épület két részből áll és ennek megfelelően két szervezen egybefüggő épülettömböt alkot: a prézens könyvtárat (reference library) és a kölcsönző könyvtárat (lending library). A könyvtárnak egyébként 27 nagyobb és 8 kisebb fiókja van. Az utóbbiak részlegfoglalkozású könyvtárosokkal működnek.

A prézens könyvtár fordított lépcsős piramis alaku, 7 emeletes épülettömb, ehhez csatlakozik a központi kölcsönző könyvtár háromemeletes tömbje,

annak oldalszárnyaként az előbbire merőlegesen elhelyezve, enyhén homorú homlokzattal. A könyvtár főbejárata ebből a szárnyból nyílik.

A vasbeton szerkezetű kettős épülettömb az eltérő funkciót külsőleg is kifejezi. Az aktívabb kölcsönző könyvtár barátságos, kifelé forduló épület, amely homlokzatával és ablakaival vonzást gyakorol környezetére. A prézens könyvtár ezzel ellentétben befelé forduló épület, kívül ablak nélküli falfelületek jellemzik, ablakai a központi udvarra néznek. A külső falfelületek, amellet, hogy a bent folyó elmélyült munkára figyelmeztetnek, az azok mentén elhelyezett raktári állományt is védik a besugárzástól. A prézens könyvtár a második szintmagasságig átjárót alkot, amely egyik sarkpontja a tervnek, biztosítja a zavartalan gyalogközlekedést, amit egyébként az épület alatt vezető valamint emelt gyalogátjárók is kiegészítenek.

A prézens könyvtár kétszintes alagsorában helyezkednek el a könyvtár üzemei (mikrofilm, kóteszt). Földszintjének az említett közlekedőn felüli területén van a főbejárat szárnyához csatlakozó ruhatár és egy előadóterem. A második szinten vannak a gyarapítás és a feldolgozó munka helyiségei. A tulajdonképpeni referenz könyvtár a harmadik szinttől a 7. szintig terjed. A négyzetalaku, szintenként egymás fölött növekvő terek közepén 24-x24 m-es udvar helyezkedik el. A szinteket a mozgólépcsőkön kívül hagyományos lépcsők, a mozgásban korlátozottak részére olvasói liftek és szolgálati liftek kötik össze. Az olvasók és a könyvtárosok, valamint a könyvek utjai teljesen elkülönülnek.

A belső udvart olvasóterek övezik szabadon hozzáférhető állományrészekkel. Minden szinten megtalálhatók a szakrészlegek vezetőinek szobái és a szaktájékoztatók szolgálati pontjai.

Az egyes szakrészlegek között a közlekedés szabad, a terek flexibilesek ("open plan").

A kölcsönző könyvtári szárny alagsori szintjén a gyermekkönyvtár helyezkedik el, külön bejárattal. Földszintjén és két emeletén vannak a kölcsönző könyvtár olvasói terei, harmadik emeletén pedig a tömör raktárak.

A kölcsönző részleg a 110 000 kötet kölcsönzési állományon kívül idegen nyelvű könyv és drámagyűjteményeket foglal magába. A kölcsönző könyvtárhoz tartozik még a szemléltető képek részlege, amely az egész ország területére postán is kölcsönöz. Állománya 350 000 kasirozott illusztráció és diafilm, ill. dialemez.

Gyerekkönyvtárában 35 000 kötetes kölcsönzési és helybenolvasásra szolgáló gyűjteménye van, külön helyiséggel az iskola előtti korúak számára, külön tanulóhelyiséggel és munkaszobával a különleges feladatokat ellátásához.

A könyvtár szakrészlegei: Művészet 24 000 kötet és 110 kurrens periodika, Földrajz, történelem 95 000 kötet, fénykép- és metszetgyűjteménnyel, térkép szobával. Nyelv és irodalom 110 000 kötetel, 130 folyóirattal. A Shakespeare emlékkönyvtár a legnagyobb Shakespeare-re vonatkozó gyűjteménnyel rendelkezik az országban (40 000 kötet, 86 nyelven). Helyismereti gyűjtemény 90 000 nyomtatott és 100 000 kéziratos dokumentummal. Filozófia, vallás 45 000 kötet könyv és 120 kurrens folyóirat. Kereskedelmi információ osztálya 5000 kötet könyvet, 500 kurrens folyóiratot tartalmaz, évkönyveket és címjegyzékeket több mint 150 országból. Természettudomány, technika 100 000 kötet könyv és 1000 folyóirat. Társadalomtudományok 170 000 kötet könyv és 600 folyóirat.

A zenei könyvtár ugyancsak a prézens könyvtár tömbjében foglal helyet, de 30 000 kötet könyv és zenemű kölcsönzésre szánt anyaga is van. Emellett 7000 kötet könyve és 80 kurrens folyóirata szolgál helybenolvasásra. Jól felszerelt lehallgató szobával rendelkezik, 10 000 hanglemeze zenén kívül drámákat, költői műveket, ezen kívül gyorsírás diktálására, valamint nyelvtanulásra szolgáló hanglemezeket is tartalmaz.

A könyvtár az egészen apró gyerekektől a speciális kutatókig mindenkinek rendelkezésére áll postán, telefonon és telex útján is.

(A könyvtár részletes dokumentációja alaprajzokkal, metszetekkel és az egyes részek méreteivel a Könyvtártudományi és Módszertani Központ szakkönyvtárában megtalálható.)

Folyamatos tájékoztató szolgáltatás a konferenciákról

Harry BAUM

A szerzőnek a Journal of Chemical Documentation c. folyóiratban (1973. No. 4. 187-189. p.) megjelent cikkét SÖVÉNYHÁZY Csilla tömörítette.

A Konferenciák Nemzetközi Tájékoztató Központja tíz éve folyamatosan gyűjti és sugározza szét a tudományos és technikai konferenciákról szóló információkat. A múlt évben a Központ adatbankja már 95 ország 3699 nemzeti, nemzetközi és regionális konferenciáját tartotta nyilván.

A konferenciaanyagok 80%-a idővel megjelenik a folyóiratokban is - ez a tény értékmérője a konferenciákon elhangzott előadásokat tartalmazó "paper"-eknek, mivel tudományos hasznosságukat bizonyítja. A tudományos információk használhatósága azonban idő multával csökken; s mivel a legértékesebb a legfrissebb információ, a konferenciaanyagok információi sok esetben értékesebbek, mint a folyóiratokban jóval később leközzölt információk. Ennek ellenére kevésbé használják ezt a tájékoztatási forrást; bár kedvelik, nem becsülik eléggé.

A konferenciaanyagokban nyújtott információk és a folyóiratok információi között minőségi különbség van; a John Hopkins Egyetem Tudományos Kommunikációkutató Központja által végzett vizsgálatok is kimutatják, hogy a konferenciaanyagok feltétlenül előnyben részesítendők a folyóiratcikkekkel szemben. Legfontosabb pozitívumuk onnan ered, hogy a kutatás és fejlesztés eredményei átlagosan egy évvel előbb kerülnek nyilvánosság elé konferenciákon, mint folyóiratcikk formájában. Csaknem ugyanilyen fontos tényező, hogy a konferenciák jóval rugalmasabbak, mint a folyóiratok.

Egy új kutatási irány első elismerése mindig egy értekezlethez, konferenciához fűződik, amely a szakterületen érdekelt kutatókat gyűjti egybe. Az

uj szakterület csak akkor kap azonban igazi hangsúlyt, amikor új folyóiratot is indítanak a témában. Időközben az új kutatási terület folyóiratcikkei szükségszerűen szétszóródnak sokféle folyóiratban. Egyedül a konferenciaprogramokban található olyan anyag, amely áttekintést ad a kifejlődő szakterületről. Egetlen ülés anyagait gyakran egy tucat folyóirat is közli elszórtan, több év leforgása alatt. Sőt, a konferenciákon elhangzottakat rögzítő "paper"-ek jó részét egyáltalán nem publikálják a folyóiratok. Így a konferenciaanyagok jelentős százaléka - képletesen és a szó szoros értelmében - elvesz. F. Liebesny ezt mutatta ki "Elveszett információ - publikálatlan konferenciaanyagok" c. tanulmányában. Ugyanezt tette újabban a John Hopkins-jelentés, amely világosan megmutatja, hogy - különösen az alkalmazott mérnöki tudományok területén - jelentős a nem publikált konferencia-irodalom mennyisége, s hogy a publikációvesztéséget kevésbé befolyásolja a "paper"-ek értékesége, színvonala.

Mi az oka, hogy a szakemberek körében a konferenciaanyagok kevés megbecsülést kapnak? Főként az, hogy a szakemberek és tudósok a konferenciát közbeeső lépésnek tartják a kutatási eredmények publikálásához vezető uton. Csak a cikk megjelenésekor érzi úgy a kutató, hogy valódi hitelt kapott a munkája. Gyakran a konferenciák szervezői is kevés erőfeszítést tesznek az anyagok hozzáférhetővé tétele érdekében. Súlyosbitja a problémát, hogy a nagyobb szolgáltató intézmények ritkán kivonatolják a konferenciaanyagokat, amelyre fő indokok a konferenciaanyagok "efemer" jellege. Ugyanez az anyag viszont - kis változtatással - hat hónaptól három évig terjedő időszakon belül megjelenik a folyóiratokban, s a referálólapok csak ekkor vesznek tudomást az általa nyújtott információkról.

Mindebből a következő megállapítások szűrhetők le:

1. A konferenciaanyagok legalább annyira értékesek, mint azok folyóiratcikk formájában megjelent változatai.
2. A konferenciaanyagok megjelenése átlagosan egy évvel előzi meg a folyóiratokban történő közlést.
3. Egy új kutatási irány első összefoglalását a konferenciák nyújthatják.

Ezen tények figyelembevételével nem kétséges, hogy a konferenciák elsőrendű fontosságúak a folyamatos, naprakész tájékozódás szempontjából.

1973 januárjában kezdte meg a Konferenciák Nemzetközi Tájékoztató Központja a "Current Programs" publikálását, amely ugyanazt a célt szolgálja a tudományos és technikai konferenciák vonatkozásában, mint a "Current content"-ek a folyóiratokról szóló tájékoztatásában. A "Current Programs" évente mintegy 1200 nemzeti, nemzetközi és regionális konferencia programját közli. Ez kb. 120 000 "paper"-t jelent a biológia, orvostudomány, kémia és egyéb természettudományok területéről. Csak a kémia területén várhatóan 25 000 "paper"-t dolgoz majd fel folyamatosan - kb. 300 konferencia anyagaként. Az anyagok között nagyjából azonos arányban szerepelnek majd az amerikai kontinens, valamint a tengeren túli országok konferenciái. A "Current Programs" a "paper"-ek teljes címét, a szerző nevét és címét adja meg. Ezenkívül tartalmazni fogja a konferenciákkal kapcsolatos jelentések, preprintek, reprintek, kivonatos publikációk teljes jegyzékét. A szerzők címének közlése lehetőséget teremt arra, hogy a kutatók közvetlen kapcsolatba lépjenek a hasonló szakterületen dolgozó szakemberekkel.

A tájékoztatásnak ez a módja okot ad a konferenciaanyagok megőrzésére is; hozzáférhetővé teszi őket abban az esetben is, ha később nem publikálják.

A "Current Programs" indexei magas szintű bibliográfiai áttekintést biztosítanak. Részletes szakindexek, szerzői indexek és a konferenciákat regisztráló mutatók három havonként jelennek meg a "Current Programs, negyedéves mutatója" címmel. Ezeket évente kumulált mutatóban összesítik.

A konferenciaanyagok így áttekinthetővé válnak, egy helyen hozzáférhetőek, tehát megkönnyítik és meggyorsítják a tájékozódást.